

FAKTORI UTICAJA NA RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PODUZEĆA U BOSNI I HERCEGOVINI

FACTORS OF IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Bajruzin Hajro Planjac*
Esad Nadžak**

SAŽETAK

Predvidjeti način uticaja svakog faktora koji može direktno ili indirektno poboljšati ili ugroziti poslovanje poduzeća, je osobina koja krasi uspješne. Postoji niz, kako internih, tako i eksternih faktora koji utiču na poslovanje svake organizacije. Umijeće prepoznavanja faktora koji utiču na poslovanje je vrlo ozbiljna konkurentna prednost. U stručnoj teoriji i praksi nisu dovoljno elaborirani svi faktori koji utiču na poduzetništvo i MSP, što otežava razvoj poduzetništva i poduzetničke ekonomije u BiH. Poznato je da se MSP u BiH susreću prvenstveno sa izazovima vezanih za djelovanje javnog sektora (administrativne barijere, sudovi isl.), odnosno prisutan je nekvalitetan poslovni ambijent. Cilj ovoga rada predstavlja elaboracija svih faktora koji utiču na razvoj poduzetništva radi podsticanja onih faktora kojih omogućavaju razvoj poduzetništva, kao i ukazivanje na faktore koji ometaju razvoj poduzetništva i malih i srednjih preduzeća. Inovaciono – informacioni centri su svakako jedan od glavnih faktora kako razvoja preduzeća, tako i razvoja cijele države. Problem s kojim se naša zemlja susreće je nepostojanje inovaciono – informacionog centra te je vidljiv slab razvoj i produktivnost preduzeća.

Potreba za identifikacijom faktora doprinosa i faktora ometanja poslovnog ambijenta predstavlja i samu suštinu rada, koji bi trebao da pruži smjernice za podsticaj razvoja MSP-a u BiH.

Jedan od faktora koji ne smijemo zapostaviti je složenost društveno – političkog sistema

BiH koji se manifestuje u trošenju energije u pogrešnom pravcu, te dalje razjedinjavanje našeg društva na nacionalnom i stranačkom nivou.

Ključne riječi: faktor, poduzeće, javni sektor, poduzetništvo

SUMMARY

Define a method of the impact of every factor that may directly or indirectly improve or threaten the company's business, is a trait that adorns successful. There are a host, such as internal, and external factors affecting the business of any organization. The art of recognizing factors affecting the business is very serious competitive advantage. In the professional theory and practice are not sufficiently elaborated all factors affecting entrepreneurship and small medium enterprises, which hinders the development of entrepreneurship and entrepreneurial economy in BiH. It is known that small medium enterprises in BiH meet primarily with the challenges related to the operation of the public sector (administrative barriers, the courts, etc.), Or there is poor quality a business environment. Objective of this work is elaboration all factors affecting the development of entrepreneurship in order to encourage those factors which enable the development of entrepreneurship, as well as pointing out the factors hindering the development of entrepreneurship and

* - *Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku*

** - *Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku*

SMEs. Innovation-informational centres are one of the main factors of company development, but also development of the country in general. The problem that we face is that there are no innovation - informational centres and because of that development and productivity of the companies are poor.

Needs for identification of factors and contribution factors disrupting business environment represents the the very essence of the work, which is supposed to provide the guidelines for stimulating the development of SMEs in BiH.

One of the key factors that we should not neglect is the complexity of socio-political system in BiH which is manifested through spending energy on the wrong way, and also further separation of our community based on national and party views.

Keywords: factor, company, public sector, entrepreneurship

UVOD

Predviđanje internih i eksternih faktora može predstavljati jedini način za pravovremeno prilagođavanje promjenama i zadržavanje konkurentnosti poduzeća na tržištu. Predviđanje predstavlja sagledavanje i procjenu budućih događaja u internom i eksternom okruženju. Može se definisati kao procjena nekog budućeg događaja ili pojave, npr. tražnje za proizvodom, kretanja cijena, ponašanja konkurencije i sl. U budućnosti mogu nastati značajne promjene, kako u eksternom okruženju, tako i u samom poduzeću (interni faktori). Zato je neophodno da planiranje poslovanja uključuje i predviđanje, koje omogućuje uvid u buduće uslove poslovanja.

Predviđanje omogućuje da se identifikuju signali koji upozoravaju i ukazuju da će se u okruženju dogoditi određene promjene, čime menadžment poduzeća dobija dovoljno vremena da pripremi organizaciju za iste. Okruženje poduzeća možemo podijeliti na interno i eksterno. Interno okruženje obuhvata okruženje unutar samog poduzeća

i čini ga sve što sačinjava jedno poduzeće. Eksterno okruženje obuhvata okruženje van samog poduzeća. Značaj razvoja malih i srednjih poduzeća i za privredni razvoj države BiH je nesporan. Država treba i mora da upotrebi sve instrumente monetarne i fiskalne politike, kako bi omogućila nesmetano funkcionisanje malih i srednjih poduzeća.

Osnovni problem MSP-a u BiH jeste veoma složen ekonomski sistem u kome posluju. Veliki broj nivoa vlasti, kao i veliki broj različitih zakona koji utiču na poslovanje, je velika barijera uspješnom poslovanju. Sama činjenica da na pozitivan razvoj i rast poduzeća utiče veliki broj faktora, kako internih tako i eksternih u startu pravi jednu odbojnost prema ulasku u svijet poduzetništva. Posebno mladim ljudima. Neizvjesnot i nemogućnost predviđanja budućih događaja ne doprinosi značajnijem povećanju broja novoosnovanih poduzeća. Nesmijemo zaboraviti da su MSP nosioci razvoja kako ukupne privrede jedne zemlje, tako i veliki generatori novih radnih mjesta. Razotkrivanje uticaja faktora na razvoj MSP-a jeste veliki korak ka razvoju tog sektora.

1. DEFINISANJE PODUZETNIŠTVA

Kada počnemo razmišljati o definiciji poduzetništva, na prvi pogled se to doima veoma jednostavno. Ovakav pristup proizilazi iz činjenice da se sa ovim pojmom susrećemo svakodnevno i na svakom koraku. Takođe veoma je eksploatisan u medijima, kako printanim tako i elektronskim. Da bi se kvalitetno definisalo poduzetništvo treba sagledati kao vezu između poduzetnika, poduzetništva i poduzeća. Ova interakcija će najbolje opisati i definisati samo poduzetništvo i njegov značaj na ukupan poslovni sistem. Schumpeter J. (1883.-1950.) se smatra teoretičarom poduzetništva. Iz jednostavnog razloga što je veoma precizno i jasno, povezao odsustvo monopola i državne intervencije sa teorijom poduzetništva¹, te razvijanjem malih

---

¹ Dedić, M. , Umihanić, B. (2004), Osnove menadžmenta i preduzetništva, Ekonomski institut Tuzla

i srednjih poduzeća. Postoje mnogi autori koji su definisali poduzetništvo.

Tako u svojoj knjizi „Preduzetništvo „ objavljenoj u Univerzitetu Singidunum, izdanje 2013. godine autori Avlijaš Radoslav i Avlijaš Goran na strani 8 pomenutog izdanja definišu poduzetništvo :

„Poduzetništvo je proces stvaranja nečeg novog i korisnog ulaganjem vremena i napora, uz pretpostavku finansijskih, fizičkih i društvenih rizika, uz konačno dobijanje nagrade materijalnog karaktera i ličnog zadovoljstva i nezavisnosti.“ (Avlijaš,R ; Avlijaš, G. 2013 : 8)

Takođe veoma ugledan univerzitetski profesor Milenko Dostić u svojoj autorskoj knjizi koja nosi naslov „Menadžment malih i srednjih preduzeća“, Ekonomski fakultet u Sarajevu, 2003. godine definiše poduzetništvo:

„Poduzetništvo je proces stvaranja novih proizvoda i usluga pa tako i novih poduzeća i institucija na osnovama originalne ideje, hrabrosti i sposobnosti i u uslovima datog okruženja“ (Dostić, M. 2003 : 53)

1.1. Kriteriji za definiranje preduzeća

Pravne osobe u smislu Zakona² o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine, razvrstavaju se na male, srednje i velike, ovisno o pokazateljima utvrđenim na dan sastavljanja finansijskih izvještaja u poslovnoj godini, prema slijedećim kriterijima:

- visina prihoda;
- vrijednost imovine;
- prosječan broj uposlenika tokom poslovne godine.

Male pravne osobe su one koje ispunjavaju najmanje dva od slijedećih uslova:

- prosječan broj zaposlenih je manji od 50;
- prosječna vrijednost poslovne imovine na kraju poslovne godine je manja od 1,000.000,00 KM;
- ukupan godišnji prihod je manji od 2,000.000,00 KM.

Srednje pravne osobe su one koje na dan sastavljanja finansijskih izvještaja ispunjavaju najmanje dva od slijedećih uvjeta:

- prosječan broj uposlenih tokom godine je od 50 do 250;
- prosječna vrijednost poslovne imovine na kraju poslovne godine iznosi od 1,000.000,00 KM do 4,000.000,00 KM;
- ukupan godišnji prihod iznosi od 2,000.000,00 KM do 8,000.000,00 KM.

Postoje određene razlike u definiranju MSP-a u FBiH i definiranja MSP-a u Evropskoj uniji odnosno zemljama članicama EU³. Naime, Evropska komisija⁴ je u saradnji sa zemljama članicama, raznim konsultantima, stručnjacima iz EU definirala osnovne kriterije za definiranje MSP-a, odnosno

³ Evropska unija (skraćenica EU) jedinstvena je međuvladina i nadnacionalna zajednica evropskih država, nastala kao rezultat procesa saradnje i integracije koji je započeo 1951. godine između šest država (Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Luksemburga i Nizozemske). Evropska unija formalno je uspostavljena 1. novembra 1993. godine stupanjem na snagu Ugovora o Evropskoj uniji (poznatiji kao Ugovor iz Maastrichta). Evropska unija danas broji 28 država članica. Prostire se na 4.381.324 km², a broji oko 508 milijuna stanovnika.

⁴ Evropska komisija je političko te glavno izvršno tijelo Evropske unije. Naziva se često i Vladom EU.

Tabela 1 : kriteriji definiranja MSP-a prema EU

Kategorija poduzeća	Broj zaposlenih	Godišnji promet	Aktiva / Dugoročna imovina
Srednje	< 250	≤ 50 miliona EUR	≤ 43 miliona EUR
Malo	< 50	≤ 10 miliona EUR	≤ 10 miliona EUR
Mikro	< 10	≤ 2 miliona EUR	≤ 2 miliona EUR

Izvor: Vodič za definiciju malog i srednjeg poduzetništva u natječajima za dodjelu sredstava iz fondova EU, dostupno na: <http://www.eu-projekti.info/eu/wp-content/uploads>

² Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH član 4.

kriterija za njihovo razvrstavanje. Cilj same definicije je da Evropska komisija jasno želi da zna spada li pojedino poduzeće u malo, mikro ili srednje poduzeće ili skraćeno MSP⁵. Nameće se pitanje zašto ili iz koje

potrebe je Evropska komisija razradila kriterije za razvrstavanje poduzeća. Odgovor na to pitanje proizilazi iz analiza privrednih kretanja unutar EU, te progresivnog rasta identificiranih teškoća sa kojima se susreću MSP u svome poslovanju.

Tabela 2 : Broj aktivnih MSP u BiH 2015.god.

MSP	REPUBLIKA SRPSKA	FEDERACIJA BIH	DISTRIKT BRČKO	UKUPNO
0 – 9 zaposlenih	6.996	15.030	1.306	23.332
10 – 19 zaposlenih	1.030	2.111	86	3.227
20 – 49 zaposlenih	850	1.767	52	2.669
50 – 249 zaposlenih	639	1.239	28	1.906
ukupno:	9.515	20.147	1.472	31.134

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Brojna istraživanja u svijetu pokazuju da je učešće malih i srednjih poduzeća u ukupnom broju registriranih pravnih subjekata preuzeo dominantan broj. To ne govori da važnost velikih poduzeća opada, nego da je neophodna bolja povezanost svih kategorija organizacija kako bi u konačnici ostvarili bolji poslovni napredak za društvo u cjelini.

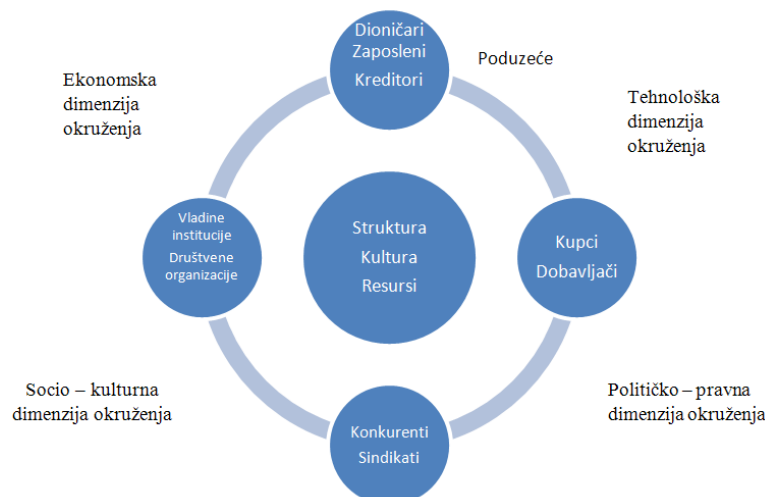
2. FAKTORI RAZVOJA MSP-A

Okruženje se može definisati kao skup internih i eksternih sila, koje utiču na sve procese poslovne organizacije, koje se izvode

zbog same svrhe postojanja organizacije⁶. Za ove sile koje utiču na rad organizacije su vezane sve potencijalne prijetnje, rizici i različita ograničenja, no međutim i šanse i prilike. Svaka organizacija vrlo teško da može da ima preveliki uticaj da anulira bilo koju od sila, koje utiču na nju. Posebno ukoliko uzmemo u obzir aspekt da je organizacija otvoreni sistem. Ona je neprekidno otvorena za interakciju sa okruženjem. Ne postoji ta poslovna organizacija koja bi mogla da

6 Ravić, N. (2014), Predviđanje faktora rizika kao mjera za smanjenje rizika poslovanja, Anali poslovne ekonomije 1 1, str. 101 – 111

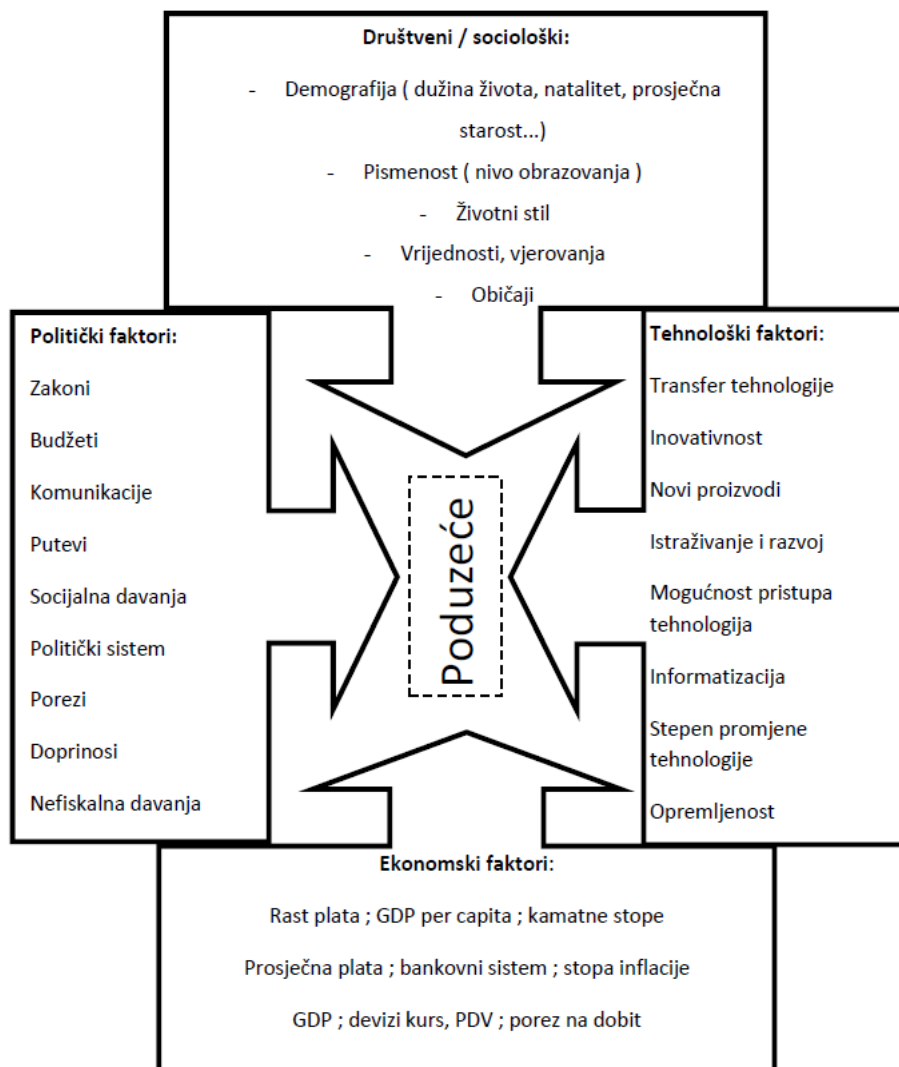
Slika 1: Faktori uticaja na poslovnu organizaciju

Izvor: Obrada autora na osnovu predavanja Doc.dr. Saša Petković, tema : „ Analiza poslovanja malih i srednjih poduzeća“, 2012

egzistira a da prekine veze sa okruženjem. Jedini slučaj kada poslovna organizacija ima veći uticaj na okruženje nego suprotno je kada postoji monopol. (Ravić, 2014).

Slika 2: Pregled opštih (eksternih) faktora koji utiču na razvoj poduzeća

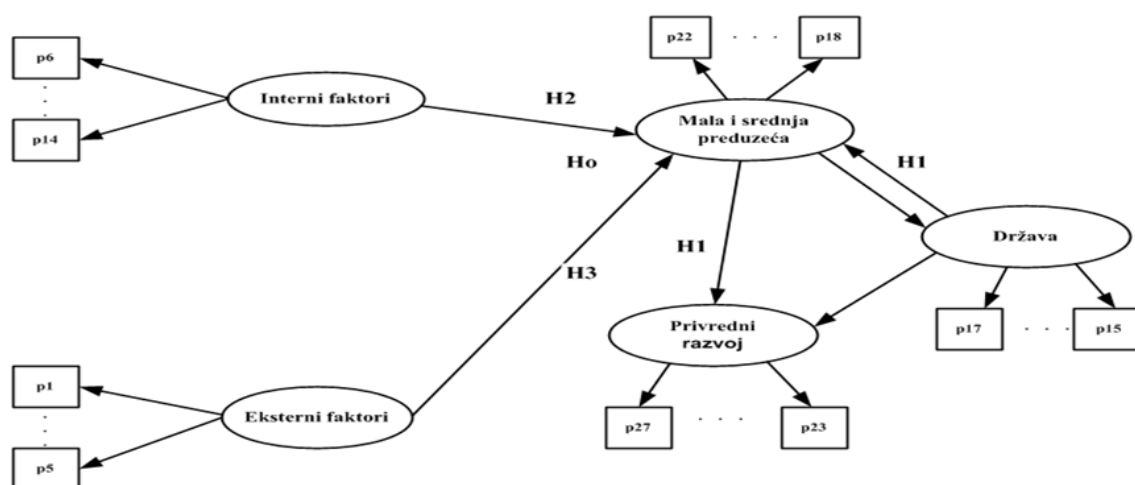
Izvor : Obrada autora prema <http://mcb.rs/recnik/swot/>

2.1. OKVIRNI MODEL UTICAJA FAKTORA NA MALA I SREDNJA PODUZEĆA

Cilj istraživanja u ovom radu jeste da ukaže na značaj predviđanja internih i eksternih faktora u cilju smanjenje rizika poslovanja poduzeća. Predviđanje internih i eksternih faktora može predstavljati jedini način za pravovremeno prilagođavanje promjenama i zadržavanje konkurentnosti poduzeća na tržištu. Predviđanje predstavlja sagledavanje i procjenu budućih događaja u internom i eksternom okruženju. Može se definisati kao procjena nekog budućeg događaja ili pojave,

npr. tražnje za proizvodom, kretanja cijena, ponašanja konkurencije i sl. U budućnosti mogu nastati značajne promjene, kako u eksternom okruženju, tako i u samom poduzeću (interni faktori). Zato je neophodno da planiranje poslovanja uključuje i predviđanje, koje omogućuje uvid u buduće uslove poslovanja. Predviđanje omogućuje da se identifikuju signali koji upozoravaju i ukazuju da će se u okruženju dogoditi određene promjene, čime menadžment poduzeća dobija dovoljno vremena da pripremi organizaciju za iste. Okruženje poduzeća možemo podijeliti na interno i eksterno.

Slika 3: Predloženi model mjerenja uticaja internih i eksternih faktora na MSP

Izvor : Obrada autora

U analizi empirijskih podataka prikupljenih ovim istraživanjem primijenjena je multivarijatna analiza, primjerena situacijama proučavanja multidimenzionalnih pojava. Radi se o nizu statističkih tehnika i metoda, kojima je svrha proučavanje odnosa između više zavisnih i nezavisnih varijabli. Cjelokupna analiza podataka provedena je uz pomoć statističkih alata SPSS AMOS.

Koristeći statistički program AMOS koji se koristi za SEM modeliranje i simulacije, SEM statističku analizu i obradu podataka kao i za grafički prikaz rezultata SEM analize, izvršena je provjera postavljenih hipoteza. Kod SEM prikaza uobičajeno je da su manifestne varijable predstavljene pravokutnicima, dok su latentne varijable predstavljene elipsama. Čitava analiza temelji se na matrici varijanci i kovarijanci manifestnih varijabli. Istraživanjem se testirala istinitost slijedećih hipoteza:

Glavna hipoteza:

H0: Na razvoj MSP postoji pozitivan i direktan uticaj internih i eksternih faktora.

Pomoćne hipoteze:

H1: Na razvoj poduzetništva i MSP pozitivan i direktan uticaj ima država.

H2: Na razvoj poduzetništva pozitivno i indirektno utiču eksterni faktori.

H3: Na razvoj poduzetništva pozitivno i indirektno utiču interni faktori.

Egzogene i endogene varijable definiranog strukturnog modela mjerene su mjernim ljestvicama koje su sadržavale tvrdnje na koje su ispitanici izražavali svoje slaganje/neslaganje. Za iskazivanje slaganja/neslaganja ispitanika s tvrdnjama primijenjena je Likertova skala (od 1-u potpunosti se ne slažem do 5-u potpunosti se slažem) ocijene stepen slaganja sa 27 pitanja. Na slici 3. prikazane su manifestne i latentne varijable, povezane su parametrima koji se nazivaju faktorska opterećenja (engl. factor loadings). Faktorska opterećenja su standardizirana te pokazuju intenzitet i smjer povezanosti svake manifestne varijable s latentnom varijablom. U nastavku se interpretiraju rezultati modeliranja strukturnih jednadžbi za odnos latentnih varijabli od interesa. Sva faktorska opterećenja procijenjena u modelu su metodom maksimalne vjerodostojnosti.

ZAKLJUČAK

Razvoj malih i srednjih poduzeća predstavlja osnovnu polugu privrednog razvoja svake ekonomski moderne uređene države. Mala i srednja poduzeća su fleksibilna i mogu se brzo prilagoditi promjeni ponude i tražnje na tržištu. Razvoj malih i srednjih poduzeća je izuzetno kompleksan izazov koji uključuje veći broj direktno zainteresovanih strana u okviru privrede i države. Značaj razvoja

malih i srednjih poduzeća i za privredni razvoj države BiH je nesporan. Država treba i mora da upotrebi sve instrumente monetarne i fiskalne politike, kako bi omogućila nesmetano funkcionisanje malih i srednjih poduzeća. Jedan od načina omogućavanja boljeg funkcionisanja malih i srednjih poduzeća u BiH je podizanje značaja internih i eksternih faktora u poslovanju malih i srednjih poduzeća. Sve aktivnosti države treba da budu usmerene stvaranje povoljnog privrednog ambijenta za poslovanje malih i srednjih poduzeća.

Isto tako je bitno da i sam menadžment malih i srednjih poduzeća identifikuje značaj internih i eksternih faktora u smislu unapređenja i razvoja poslovanja. Najnovija istraživanja su pokazala da je velika većina menadžmenta malih i srednjih poduzeća svjesna prednosti internih i eksternih faktora za svoje poslovanje, ali i da očekuje više pomoći od strane države u realizaciji planova u ovom segmentu poslovanja, pogotovo što takva vrsta pomoći države ima efekat bumeranga, u pozitivnom smislu, i na privredni i na ukupni državni razvoj.

LITERATURA

- [1] Bistričić,A.,idrugi,ZNAČAJPOSLOVANJA MALIH I SREDNJIH PODUZEĆA U GOSPODARSTVU REPUBLIKE HRVATSKE I GOSPODARSTVIMA ZEMALJA EUROPSKE UNIJE, Pomorstvo: Scientific Journal of Maritime Research, Vol.25 No.1,str.145-158, juni 2011.
- [2] Dedić M.,, Umihanić B., OSNOVE MENADŽMENTAIPREDUZETNIŠTVA, Ekonomski institut Tuzla,2004
- [3] Kružić, D., PODUZETNIŠTVO I EKONOMSKI RAST: REAKTUALIZIRANJE ULOGE PODUZETNIŠTVA U GLOBALNOJ EKONOMIJI, Ekonomska misao i praksa, No.2,str.167-191 mart 2007.
- [4] Kutnjak, G., EUROPSKA UNIJA U FUNKCIJI POTICANJA I RAZVOJA MALOG I SREDNJEG PODUZETNIŠTVA, Poslovna izvrsnost, Vol.4 No.2,str.79-90, oktobar 2010.
- [5] Milovanović,B.M., ULOGA MENADŽMENTA U POTICANJU PODUZETNIČKIH AKTIVNOSTI VELIKIH HRVATSKIH PODUZEĆA, Poslovna izvrsnost, Vol.3 No.1,str.25-44, juni 2009.
- [6] Milovanović, B. M., SUSTAV POTICANJA KAO FAKTOR RAZVOJA KORPORATIVNOGPODUZETNIŠTVA, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.7 No.1,str.189-202, juni 2009.
- [7] Ravić, N. (2014), Predviđanje faktora rizika kao mjera za smanjenje rizika poslovanja, Anali poslovne ekonomije 1 1, str. 101 – 111
- [8] Ruža,F., PODUZETNIŠTVO U DJELU BENKA KOTRULJEVIĆA, Journal of Information and Organizational Sciences, No.16,str.193-197, decembar 1992
- [9] Szarucki, M.,POKRETAČKI MOTIVI PODUZETNIŠTVA U TRANZICIJSKOM GOSPODARSTVU – SLUČAJ POLJSKE, Poslovna izvrsnost, Vol.3, No.2,str.9-21, decembar 2009.
- [10] Škrtić, M.,Mikić,M., O SOCIJALNOM PODUZETNIŠTVU U SVIJETU I U REPUBLICI HRVATSKOJ, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.5, No.1, str.143-153,decembar 2007.